

Mannilan osayleiskaava, rakennetun kulttuuriympäristön selvitys

RAPORTTI

Eura

Kervinen Minttu, Kortelainen Olli

17.9.2024

P49959 P010

Sisällysluettelo

1	Johdanto	3
1.1	Inventointialueen kuvaus	3
1.2	Inventointimenetelmän kuvaus	9
1.3	Arvottamismenetelmän kuvaus	10
2	Mannilan rakennettujen ympäristöjen muotoutuminen	12
2.1	Mannila ennen isojakoa	12
2.2	Maankäytön kehitys isojaon jälkeen 1800-luvun Mannilassa	15
2.3	Mannila 1900-luvulla	28
3	Lähteet	54

*FCG Finnish Consulting Group Oy ("FCG") on laatinut tämän raportin FCG:n asiakkaan ("Asiakas") toimeksiannon ja ohjeiden mukaisesti. Tämä raportti on laadittu FCG:n ja Asiakkaan välisen sopimuksen ehtojen mukaisesti. **FCG ei ole vastuussa tästä raportista tai sen käytöstä suhteessa mihinkään muuhun tahoon kuin Asiakkaaseen.***

Tämä raportti voi perustua kokonaan tai osaksi kolmansien osapuolten FCG:lle antamiin tietoihin tai julkisiin lähteisiin ja näin ollen tietoihin, joihin FCG:llä ei ole ollut vaikutusmahdollisuuksia. FCG toteaa nimenomaisesti, ettei sillä ole vastuuta sille annettujen virheellisten tai puutteellisten tietojen perusteella.

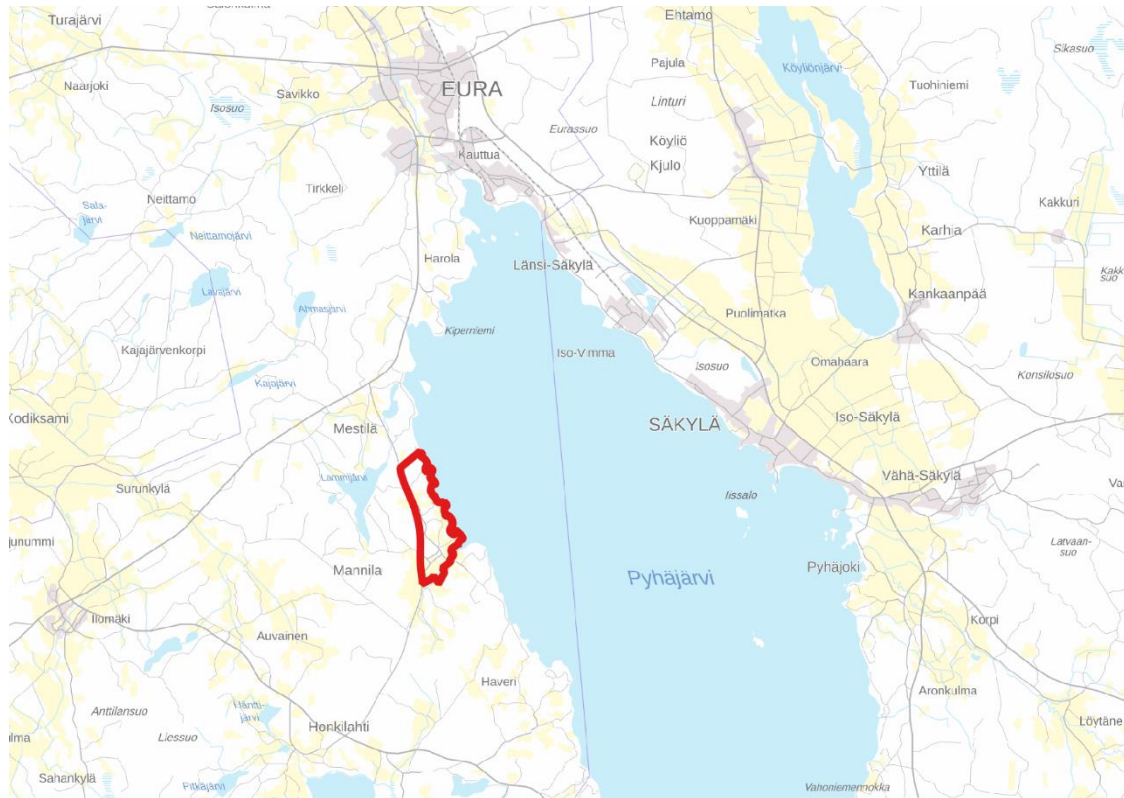
Kaikki oikeudet (mukaan lukien tekijänoikeudet) tähän raporttiin kuuluvat FCG:lle, tai Asiakkaalle, mikäli niin on sovittu FCG:n ja Asiakkaan välillä. Tätä raporttia tai sen osaa ei saa muokata tai käyttää uudelleen toiseen tarkoitukseen ilman FCG:n kirjallista lupaa.

1 Johdanto

1.1 Inventointialueen kuvaus

Mannilan kylä sijaitsee Eurassa, Pyhäjärven länsirannalla noin 15 km Euran keskustaajaman eteläpuolella. Mannilan kylä kuului entiseen Honkilahden kuntaan, joka liitettiin Euraan vuonna 1970. Noin 2,5 km² suuruinen inventointialue sisältää Mannilan kylän alueen sekä pelto- ja metsäaluetta. Mannilan keskusta sijoittuu inventointialueen eteläosaan. Inventointialue rajautuu idässä Pyhäjärveen ja lännessä Honkilahdentiehen.

Mannilan kylässä asuu yhteensä 157 asukasta (Tilastokeskus 2021), mutta kesäisin luku on noin puolet suurempi kesäasukkaiden muuttaessa lomarakennuksilleen. Kaava-alueella on noin 105 asukasta Tilastokeskuksen Ruututietokannan 2022 mukaan.

Kuva 1 Tarkastelualueen sijainti suhteessa Euran keskustaajamaan. Mannilan osayleiskaava-alue sijaitsee n. 15 km Euran keskustasta etelään. Kaava-alueen raja on osoitettu punaisella värillä.

17.9.2024

KM

Kuva 2 Tarkastelualue sijaitsee Pyhäjärven länsirannalla. Inventointialueen rajausta on osoitettu punaisella värillä.

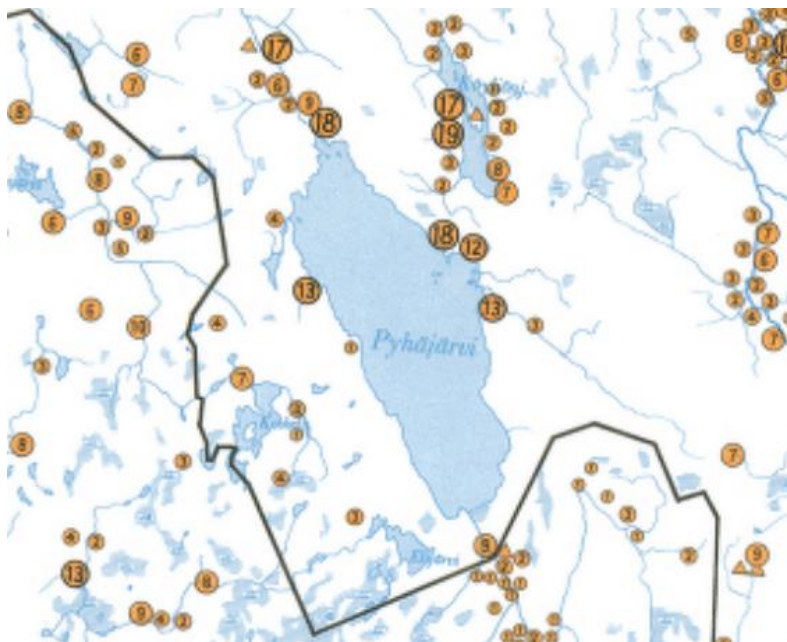
Teoksessa Satakunnan kulttuuriympäristöt eilen, tänään, huomenna (2012) on arvioitu Mannilan kylä ja kulttuurimaisema maakunnallisesti arvokkaaksi kulttuuriympäristöksi. Ohessa kohteen kuvaus kyseisestä teoksesta:

Mannilan kylä ja kulttuurimaisema

Varhaiskeskiajalla syntynyt suurkylä, joka on saanut elantonsa Pyhäjärven kalastuksesta, peltoviljelystä ja tervanpoltosta. Tiiviisti rakennetun kylän rakennuskanta on vaihtelevan ikäistä. Julkisia rakennuksia ovat kansakoulu ja seuratalo 1900-luvun alusta. Pyhäjärven rannalla on vanhalla laituripaikalla joukko venevajoja. Kylän eteläpuolella avautuu peltonäkymä. Uusi tie on linjattu esimerkillisesti kyläkeskuksen sivuitse.

Nykyään Mannilan pääelinkeino on erikoisviljely, kuten varhaisperunan viljely, mutta kalastusta harjoitetaan edelleen sivuelinkeinona.

Mannila on kehittynyt kyläksi jo varhaiskeskiajalla. Maanmittaushallituksen 1973 julkaistuissa Suomen asutus 1560-luvulla -kyläluettelossa ja kartastossa Mannila on esitetty Pyhäjärven länsirannalla 13-taloisena kylänä. Isojako tehtiin Mannilassa 1790-luvulla. Jo tällöin alueen maisema muodostui laajoista peltoaukeista.

Kuva 3 Suomen asutus 1560-luvulla. Kartasto. Suomen historiallinen seura. Käsikirjoja VII. 1973

Kuva 4 Ote Hans Hanssonin Ala-Satakunnan lääninkartasta 1650-luvulta.

Mannila mainitaan kylänä myös Hans Hanssonin Ala-Satakunnan lääninkartassa 1650-luvulta (Kuva 4). Kalmbergin kartastossa (1855) Mannilaan on piirretty 8 tilaa, jotka sijoittuvat nykyisen Mannilan kylän keskustan kohdille. Tiloja on piirretty nykyisen Mannilanraitin paikkeille merkityn tien molemmin puolin.

Kuva 5 Kalmbergin kartasto 1855. Tarkastelualueelle merkitty 8 taloa.

Vuoden 1846 pitäjänkartan mukaan Mannilan alueella maita on jaettu isojaossa 11 omistajan kesken (A-K). Suurimmat peltoalueet sijoittuvat kartalla Mannilan kylän keskusta ja sen eteläpuolelle, mutta suuria peltoalueita on kalasataman tuntumassakin. Mannilanlahteen laskevan Luhtaojan varrella ja paikoin Mannilan keskustan pohjoispuolella on niittyä.

Vuoden 1925 taloudellisen kartan mukaan asutus keskittyy yhä Mannilan nykyiseen keskusta, mutta maatiloja on merkitty myös kylän peltoaukean reunoille ja Honkilahdelle johtavan maantien varrella. Peltoalueet ovat myös lisääntyneet. Kartan perusteella

17.9.2024

KM

Mannilassa lähiympäristöineen on ollut noin 20 taloa ja yli 30 pienempää tilaa tai asumusta. Ne keskittyvät voimakkaasti Mannilan nykyisen keskustan alueelle. Karttaan on merkitty uusia Honkilahdelle johtavasta maantiestä risteäviä kyläteitä.

Maanviljelyn lisäksi tärkeänä elinkeinona Mannilassa on ollut kalastus. Pyhäjärven rannoilla on luultavasti ollut kalastuksessa käytettyjä kalamajoja, mutta niiden sijaintia ei ole merkitty vanhoihin karttoihin. Vuoden 1795 isojakokarttaan on merkitty Mannilanlahden luoteisrannalle nykyisen sataman kohdalle viisi talousrakennusta vesirajaan. Oletettavasti ne ovat kylän talojen venevajoja tai ranta-aittoja. Isojaossa Mannilanlahden pohjoispuolinen niemi on osoitettu talolle B. Myöhempiin karttoihin, kuten 1800-luvun puolivälin pitäjänkarttaan, venevajoja tai satamaa ei ole merkitty. Seuraavan kerran satamassa olevat venevajat esitetään vuoden 1962 peruskartalla. Ne näkyvät myös vuoden 1948 ilmakuvassa.

Opetus Honkilahdella saatiin kiertokouluna käyntiin vuonna 1876. Honkilahden kuntakokous päätti vuonna 1900 kansakoulun perustamisesta Mannilaan. Vuonna 1903 kunta osti Paavolan tilan koulukäyttöön. Koulu toimi alkuun Paavolan entisessä päärakennuksessa. Alakoulun rakennus on 1910-luvulta ja yläkoulun rakennus vuodelta 1939.

1900-luvun alussa monet uudet ilmiöt alkoivat näkyä myös maaseudun rakennuskannassa. Vilkas seuratoiminta näkyi maalaiskylissä, kun kylille rakennettiin eri seurojen tarpeisiin seurataloja. Myös osuustoiminnan alkaminen näkyi kylillä esimerkiksi osuuskauppoina ja osuusmeijereinä. Osuuskauppa aloitti toimintansa Mannilassa pian vuoden 1905 suurlakon jälkeen. Osuuskaupan entinen kaupparakennus on edelleen kyläteiden risteyksessä Mannilassa. Myös Mannilan työväenyhdistys perustettiin suurlakon jälkeen vuonna 1906, ja työväenyhdistyksen työväentalo valmistui vuonna 1907.

Kuva 6 Ote pitäjänkartasta vuodelta 1846 Mannilan kylän ympäristöstä. Kuvalähde: "Uusi" pitäjänkartta Eura 1846 osa (Honkilahti) (+).jpg (7351×8702) (timomeriluoto.kapsi.fi)

1.2 Inventointimenetelmän kuvaus

Hankkeessa on tarkistusinventoitu Euran Mannilan rakennuskulttuurin ja kulttuurimaiseman inventoinnin (1996) kohteet Mannilan osayleiskaava-alueelta. Vuoden 1996 inventoinnissa on painottunut ennen sotia valmistunut rakennuskanta, joten inventointia on täydennetty tarkastelemalla uudempaa rakennuskantaa ja valitsemalla mukaan muutamia täydennysinventointikohteita. Inventointi tehtiin osayleiskaavatyötä varten tarvittavalla tarkkuudella, eikä kohteiden sisätiloja ole inventoitu.

Inventoinnin ja sen yhteydessä tehdyn rakennetun kulttuuriympäristön selvityksen on laatinut FCG Finnish Consulting Group Oy:stä arkkitehti SAFA Minttu Kervinen (YKS-548) apunaan rakennusarkkitehti (AMK) Olli Kortelainen. Kervinen on vastannut kohteiden arvottamisesta ja suosituksista. Inventointi on tehty yhteistyössä Satakunnan museon kanssa, ja sitä on ohjannut Satakunnan museosta rakennustutkija Olli Joukio.

Inventointityö aloitettiin kokoamalla ja tutustumalla lähtöaineistoon sekä tekemällä maastokäynti inventointialueelle. Rakennusinventoinnin maastokäynti suoritettiin Kervisen

ja Kortelaisen toimesta 22.5.2024. Inventoijat tutustuivat alueeseen alustavasti jo Mannilan osayleiskaavatyön aloitusvaiheen maastokäynnillä 20.11.2023. Inventoinnin maastokäynnillä tarkistettiin vuoden 1996 inventoinnin kohteet ja valittiin uudet kohteet täydennysinventointiin. Kiinteistöjen omistajille oli etukäteen lähetetty tiedote inventoinnista. Kohteet valokuvattiin ulkoapäin eikä sisätiloissa käyty.

Maastokäynnin ja muun tausta-aineiston perusteella valittiin tarkempaan tarkasteluun aiemmin inventoiduista kohteista ne, joiden arvot vaikuttivat parhaiten säilyneiltä. Vuoden 1996 inventoinnin kohteista 40 sijoittui hankealueelle. Niistä noin 21 kohteen arvot vaikuttivat alustavan tarkastelun perusteella olevan sellaisia, että kohteet olisi tarpeen huomioida kaavaratkaisussa. 19 kohteen arvo arvioitiin alkujaankin niin vähäiseksi tai niiden ulkoasu oli muuttunut niin paljon, että niiden arvot katsottiin maastokäynnin perusteella niin vähäisiksi, että kohteita ei inventoitu tarkemmin. Näistä tarkemman inventoinnin ulkopuolelle jääneistä kohteista 18 sijoittuu inventoinnin yhteydessä määritetyille kyläkuvallisesti arvokkaille alueille. Kohteilla on merkitystä osana kyläkuvallisesta arvokkaita alueita, vaikka yksittäisinä rakennuksina niiden arvot jäävät vähäisiksi. Mannilasta on rajattu kyläkuvallisesti arvokas alue, jossa kylän rakennetun ympäristön ominaispiirteet tulevat esille. Lisäksi Pyhäjärven rannalta on rajattu kaksi kyläkuvallisesti arvokasta aluetta, joilla tulee esille vapaa-ajan asumisen kehitys Pyhäjärven rannoilla ja siihen liittyvät ominaispiirteet.

Mahdollisina täydennysinventointikohteina tarkasteltiin hankealueelle sijoittuvaa uudempaa rakennuskantaa sekä rakennuksia, joissa on ollut kylällä sijainneita palveluita kuten kauppoja tai pankkeja. Kaava-alueelta ei löytynyt edustavia jälleenrakennuskauden kohteita, mutta muuta kiinnostavaa 1900-luvun rakennuskantaa inventoitiin 7 kohteen verran. Osa näistä kohteista on kantatiloja, joiden rakennuskanta on 1900-luvulta.

Tarkistusinventoinnin yhteydessä 21 kohteen tiedot on päivitetty Pakkiin. Lisäksi joidenkin kohteiden virheellisiä sijainteja Mannilassa ja sen ympäristössä on korjattu.

Täydennysinventointikohteina pakkiin lisättiin 7 uutta kohdetta. Lisäksi Pakkiin on lisätty kolmen kyläkuvallisesti arvokkaan alueen aluekuvaus. Kohteet on arvotettu vakiintuneella arviointikriteeristöllä ja niiden huomioimisesta kaavaratkaisussa on annettu suositukset.

1.3 Arvottamismenetelmän kuvaus

Arvotettaessa kohteita on tarkasteltu niiden rakennushistoriallista arvoa, historiallista arvoa ja ympäristöarvoa. Osana rakennushistoriallista arvoa on huomioitu kohteen arkkitehtoninen ja rakennustekninen arvo, harvinaisuus, alkuperäisyys ja säilyneisyys sekä kerroksellisuus. Arkkitehtoninen arvo liittyy esimerkiksi tiettyyn tyyli- tai suuntaukseen tai tunnettuun suunnittelijaan, rakennustekninen arvo puolestaan tiettyyn tekniikkaan tai

vaikkapa materiaaliin. Harvinaisuuden kautta on tarkasteltu, onko hankealueella muita vastaavia kohteita ja kuinka tyypillinen suunnitteluratkaisu on kysymyksessä. Alkuperäisyyden ja säilyneisyyden kautta on tarkasteltu, kuinka hyvin kohde on säilyttänyt alkuperäiset piirteensä ja onko esimerkiksi käyttötarkoitus muuttunut. Kerroksellisuuden kautta puolestaan on tarkasteltu ilmentävätkö tehdyt muutokset rakennustavan tai tyylin sekä käyttötarkoituksen jatkuvuutta vai onko kohteessa selvästi toisistaan erottuvia erilaisia kerroksia.

Arvojen tarkastelun yhteydessä on arvioitu, onko kohteilla paikallista merkitystä tai laajempaa merkitystä. Lähtökohtaisesti tarkistus- ja täydennysinventointiin valittiin mukaan kohteita, joilla alustavan arvion perusteella ajateltiin olevan vähintään paikallista merkitystä. Paikallinen merkitys on arvioitu suhteessa hankealueen rakennuskantaan. Tämän lisäksi merkitystä on arvioitu suhteessa kunnan (seudullinen merkitys) ja maakunnan rakennuskantaan. Maakunnallisella merkityksellä viitataan kohteen merkitykseen koko maakunnassa. Maakunnallista merkitystä on arvioitu olevan lähinnä kohteilla, jotka ovat Mannilan kylä ja kulttuurimaisema -aluerajauksen mukaan osa maakunnallisesti arvokasta kulttuuriympäristöä.

Merkityksen perusteella kohteet on luokiteltu A-luokan kohteiksi ja B-luokan kohteiksi. A-luokan kohteilla on paikallisen merkityksen lisäksi laajempaa merkitystä, ja kohteet ovat hyvin säilyttäneet edustavuutensa. B-luokan kohteiden merkitys jää paikalliseksi kohteiden ollessa hankealueelle tyypillisiä rakennuksia ja niistä edustavimpia esimerkkejä.

A-luokan kohteen on suositeltu huomioimaan suojeltavina kohteina kaavaratkaisussa. B-luokan kohteet on suositeltu huomioimaan lievemmin suojeltavina kohteina kaavaratkaisussa. Kyläkuvallisesti arvokkaat alueet suositellaan huomioimaan kaavaratkaisussa niin, että mahdollinen täydennysrakentaminen sovitetaan alueiden ominaispiirteisiin sekä sijoittelunsa, massoitteunsa ja julkisivumateriaaliensa puolesta.

2 Mannilan rakennettujen ympäristöjen muotoutuminen

2.1 Mannila ennen isojakoa

Euran ja entisen Honkilahden kunnan aluetta on asutettu jo kivikaudella. Vesistöt olivat tärkeitä kulkureittejä, joten asutus keskittyi Eurassa Pyhäjärven ja Koskeljärven läheisyyteen sekä jokisuihin. Pronssikaudella (1500-500 eaa.) maanviljely alkoi yleistyä rannikkoseudulla ja johti mm. asutuksen vakiintumiseen. Rautakaudella (500 eaa. -) Euran seutu kehittyi huomattavaksi keskuksesi. Pyhäjärvi ja Eurajoki muodostuivat tärkeiksi kulkureiteiksi, jotka mahdollistivat vilkkaan kaupankäynnin.

Rautakaudella viljeltiin alkuun helpoiten muokattavia keveitä maalajeja. Maanmuokkausmenetelmien kehittyessä rautakauden loppupuolella ja historiallisen ajan alussa viljelyyn voitiin ottaa myös vaikeammin muokattavia maita. Lounais-Suomessa kyläasutus muodostuikin jo rautakaudella peltoviljelyn yhteyteen ja nykyinenkin kylärakenne periytyy tältä ajalta. Keskiajalla kylät olivat tiiviisti rakennettuja ja pellot levittäytyivät asutuksen ympärille. Kunkin talon rakennukset ryhmiteltiin neliömäisen pihan ympärille toinen toisiinsa tiiviisti liittyen. Maat olivat kylän yhteisomistuksessa ja pelto- ja niittylohkot oli jaettu kunkin talon omistuksessa oleviin kapeisiin sarkoihin. Sarkajaon tavoitteena oli taata eri laatuisten viljelysmaiden tasapuolinen jakautuminen, mutta sarkaviljely edellytti myös saumatonta yhteistyötä kylän eri talojen kesken.

1100-1200 -luvulla Suomeen tehtiin Ruotsista käsin ristiretkiä, joiden myötä Länsi-Suomi liitettiin Ruotsiin ja kristinuskon asema alkoi vakiintua.

1600-luvulla muodostettiin Euran kirkkopitäjä ja osana sitä Honkilahden kappeli. Honkilahti muodostettiin saarnahuonekunnaksi 1657 ja kappelioikeudet se sai 1687. Ensimmäinen kappeli rakennettiin tuolloin Honkilahdelle.

1700-luvun alussa käyty suuri Pohjan sota (1700-1721) kosketti myös Euraa. Venäjän miehitystä Suomessa kutsutaan Isovihaksi (1713-1721). Ennen miehitystä osa virkamiehistä vetäytyi Ruotsiin, osa jäljelle jääneistä vangittiin ja hallinto toimi heikosti. Miehittäjät saattoivat myös ryöstellä valloitetuja alueita, ja olojen vakiinnuttua miehitysaikana verotus oli ankaraa.

Sodan jälkeen Eurassa käsiteltiin käreillä kohtuuttomia veroja. Uudenkaupungin rauhan (1721) jälkeen Turun ja Porin läänissä tehtiin katselmus, jonka mukaan läänissä oli 854 säilynyttä taloa, miltei 3000 huonosti säilynyttä taloa, 4000 miltei autioitunutta tilaa ja autioita tiloja yli 1100. Euran kirkkopitäjän alueella (Eura, Kiukainen ja Honkilahti) vähintään 40 % taloista anoi vapaavuosia verotukseen, jotta Isovihasta toivuttaisiin. Mannilan kylästä kolme taloa (Heikkilä, Ilola ja Paavola) anoi vapaavuosia verotuksesta, jotta talot saataisiin

taas asutettua. Mannilassa useimmat talot kuitenkin pystyivät sota-aikanakin suorittamaan vakinaiset ja ylimääräiset verot. Mannilan kylän taloista sotavuosienkin veroista selvisivät ainakin Rättäri, Rekola, Anttila, Uotila, Akkola ja Huntu. Mannila oli sen verran syrjäinen, että se säästyi sota-ajan pahimmilta koettelemuksilta. (Koivisto 1962, ss. 12-13 ja 18).

Vuonna 1749 Euran pitäjän väkiluku on ollut n. 1600 henkeä, joista 300 asui Honkilahden kappelin alueella (Koivisto 1962, s. 24). Mannilan kylällä puolestaan oli taloja 1700-luvun lopun isoakoasiakirjojen perusteella 8 (Ilola, Rekola, Prykäri, Rättäri, Heikkilä, Uotila, Hundu, Paavola).

Talojen halkominen oli kiellettyä 1700-luvun puoliväliin asti. Tällä pyrittiin varmistamaan talojen säilyminen riittävän suurina ja talojen veronmaksukyvyyn säilyminen. Yleensä talo periytyi vanhimmalle pojalle nuorempien jäädessä kotitaloonsa töihin tai lähtiessä rengiksi toiseen taloon. Mannilasta oli mahdollista lähteä myös Kauttualle vuonna 1689 perustetun rautaruukin työläiseksi. Isovihan jälkeen väestö kasvoi, mutta tilaluku lähti kasvuun vasta isojaon myötä.

Olojen vakiintuessa Isovihan jälkeen myös peltoalaa raivattiin lisää. Pelloiksi saatettiin raivata niittyjä tai aiemmin hyödyntämättömiä soita sekä metsäpalojen tuhoamia alueita. Pienempien kylien alueella viljeltiin myös kaskeamalla pidempään kuin Eurassa, jossa ruukin tarpeet säätelivät osaltaan metsien käyttöä.

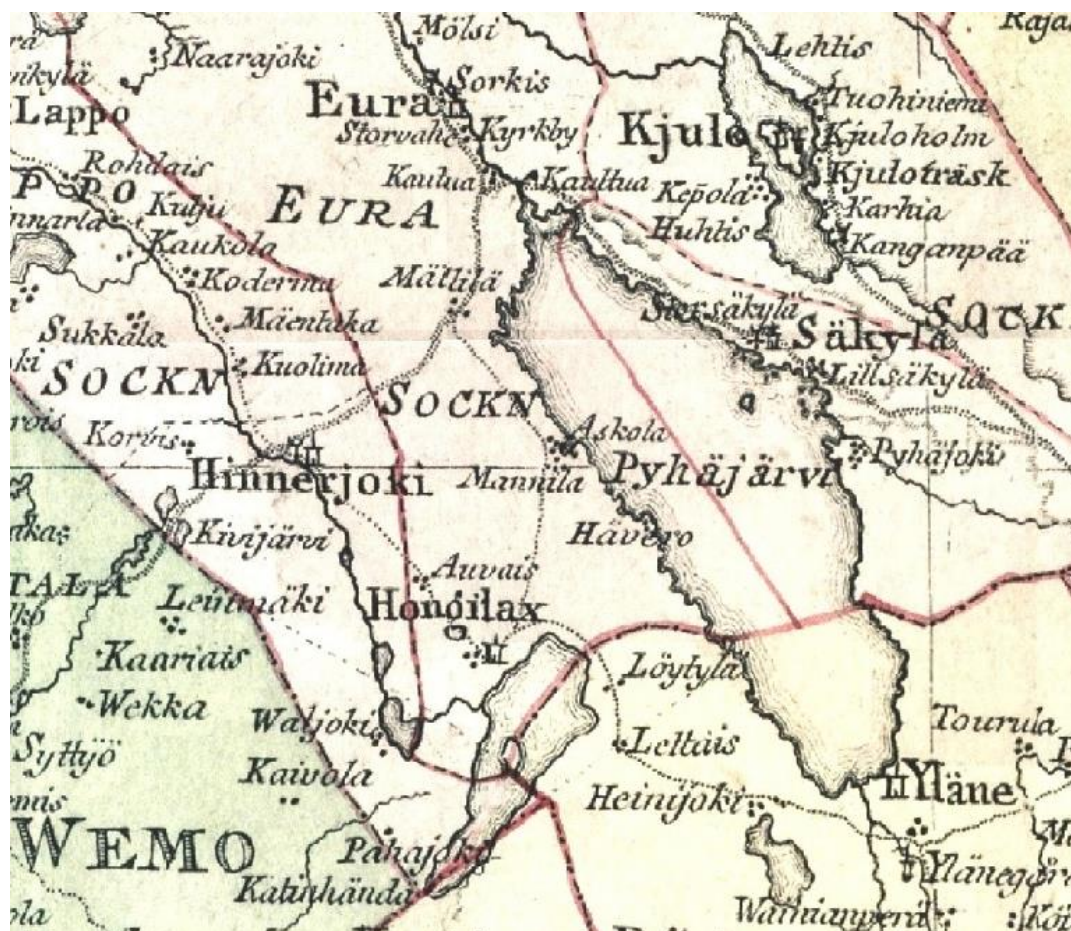
Vuosilta 1798-1799 oleva Hällströmin kartasto on ensimmäinen luotettava ja tarkka kartta koko Suomesta. Karttaan on merkitty asutus, kirkot, tiet, pitäjien rajat ja vesistöt. Mannila on merkitty karttaan kylänä, johon on merkitty kahdeksan taloa kuvaavaa pistettä. Pisteet kuvaavat ennemmin kylän kokoluokkaa kuin tarkkaa talolukua. Mannila on selvästi esimerkiksi Honkilahtea suurempi kylä, johon on esitetty kappelin lisäksi vain kolme taloa kuvaavaa pistettä. Lähistölle on merkitty kolme taloa Auaiseen sekä Lellaisiin, kaksi Löyttylään ja kaksi Haveriin. Euran kirkolta on merkitty tie Mannilan kautta Honkilahdelle ja Honkilahdelta tie sekä Hinnerjoelle että Lellaisten kautta Yläneelle.

Pyhäjärvellä kalastus on ollut tärkeä elinkeino, ja Mannilassakin kalastettiin. Ensimmäinen kirjallinen lähde kalastuksesta Mannilassa on 1500-luvulta, jolloin veroluettelossa mainitaan Mannilan ja Vahen kylien maksaneen nokkaveronsa kapahaukina (Euran Mannilan rakennuskulttuurin ja kulttuurimaiseman inventointi, 1996). Pyhäjärvellä kalastettiin nuotalla, mutta talonpojilla oli myös omia verkkoja ja mertoja. Nuotan hoitamiseksi muodostettiin nuottakuntia, joissa nuottaa ohjattiin ja valvottiin vuorojen mukaan. Pyhäjärven lisäksi siihen laskevilla puroilla kalastettiin, mm. Mannilanjoen (ilmeisesti nykyinen Mannilanlahteen laskeva Luhtaoja) kalastusoikeuksista riideltiin käräjillä (Koivisto 1962, ss. 147-148).

Tarkastelualueella ei ole säilynyt 1700-luvun tai sitä vanhempaa rakennuskantaa.

17.9.2024

KM

Kuva 7. Ote Hällströmin kartaston 1798-1799 karttalehdestä Turun ja Porin lääni. Mannilaan on esitetty kartalla tiivistä asutusta nykyisen Honkilahdentien itäpuolelle. Kuvalähde: Turun ja Porin lääni 1:540.000 (mg).jpg (7572×8289) (timomeriluoto.kapsi.fi)

2.2 Maankäytön kehitys isojaon jälkeen 1800-luvun Mannilassa

Maanviljelyn tehostamiseksi 1700-luvun lopulla Ruotsi-Suomessa ryhdyttiin toimittamaan isojakoa. Isojaossa kylien sarkaviljelyssä olleet pellot ja yhteismaat jaettiin talojen kesken ja liikamaat päätyivät valtiolle uudistilojen muodostamista varten. Isojaon jälkeen myös talojen maita oli aiempaa helpompi halkoa ja lohkoa, minkä takia asutus alkoi tihentyä. Isojako mahdollisti myös torppien perustamisen, kun aiemmat kylien yhteismaat siirtyivät yksittäisten talojen omistukseen. Isojaossa viralliset maanmittarit mittasivat ja kartoittivat kylien maat samalla arvioiden maan laadun, jonka jälkeen maat jaettiin. Isojaon yhteydessä tiiviit ryhmäkylät usein hajosivat, kun osa taloista siirrettiin uudelle paikalle talon maiden yhteyteen.

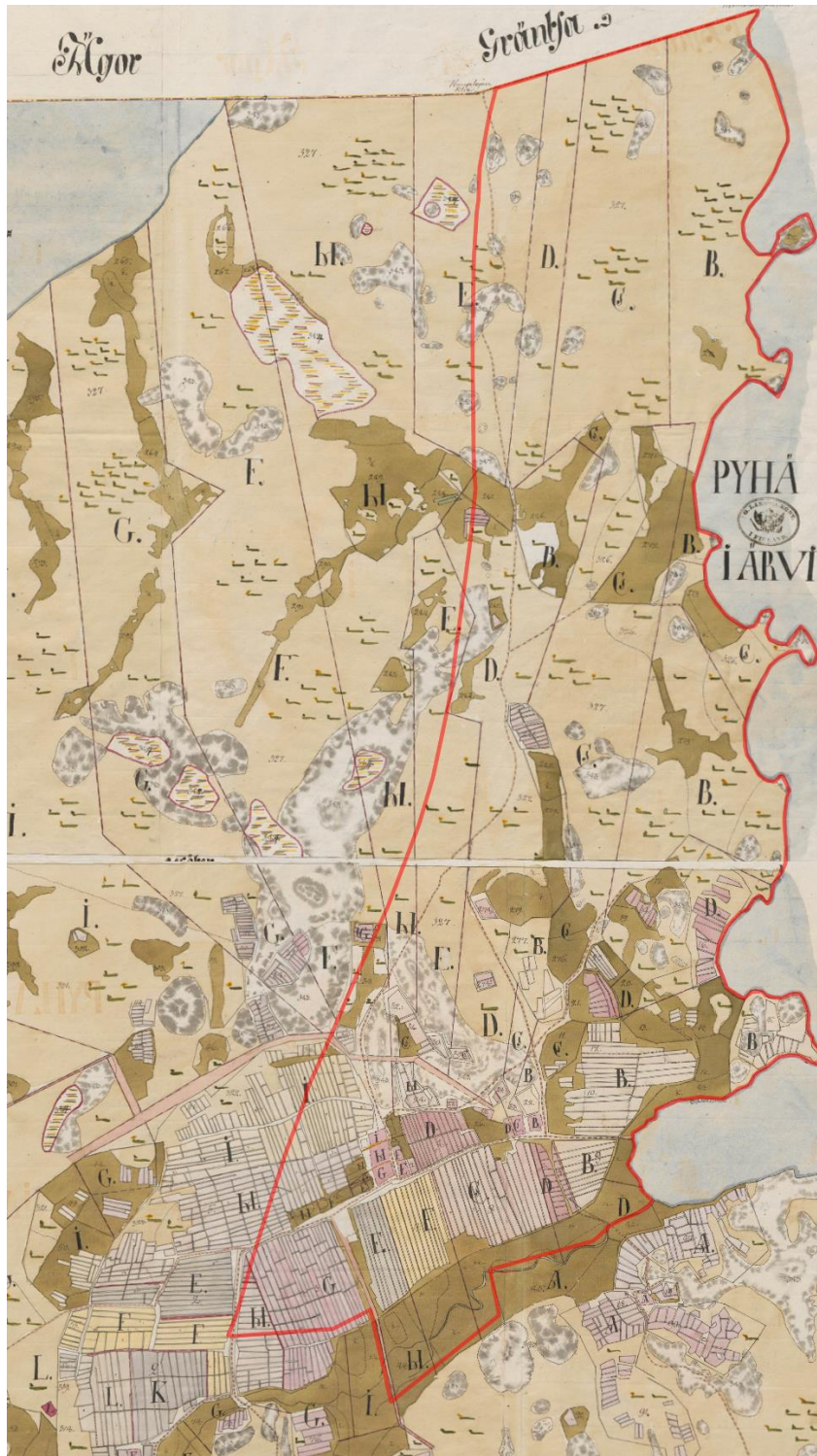
Entisen Honkilahden kunnan alueella isojako aloitettiin vuosina 1779-1794. Mannilan kylällä isojako tehtiin vuosina 1779 ja 1785 ja tarkistus 1794 (Koivisto 1962, s. 92).

Isojakoasiakirjojen mukaan Mannilan kylän maat jaettiin seuraaville 11 talolle: A) Akkola, B) Huntu, C) Paavola, D) Uotila, E) Heikkilä, F) Rättäri, G) Prykäri, H) Rekola, I) Ilola, K) Anttila, L) Sankkila. Näistä inventointialueella sijaitsi 8 taloa: Ilola, Rekola, Prykäri, Rättäri, Heikkilä, Uotila, Paavola, Hundu.

Isojakoa pohjusti jakokuntien muodostaminen, joka jo se saattoi olla hankala toimitus. Mannilan ja Auvaisten jakokuntien välillä oli pitkään vireillä oikeudenkäynti jakokuntien jakosuhteesta. Vuonna 1783 saatiin päätös, että Mannila ja Auvainen ovat eri jakokuntia. Samana vuonna Mannilan osalta päätettiin, että alakylässä peltojako perustuu äyrialueeseen, mutta harvempaan asutuksessa yläkylässä vanhaan nautintaan. Isojaon kartoituksen teki Mannilassa maanmittarit P. Hiort ja Joh. Sommer vuonna 1770 ja I. Gottschalk 1785. Lisäksi mittaukset tarkisti vuonna 1794 A. Ringbom, koska kyläläisten mukaan Hiortin ja Sommerin karttaluonnokset olivat virheellisiä. Kylän metsiä päästiin lohkomään vasta vuonna 1795, jolloin saatiin päätös, että Mannilan maista ei eroteta liikamaita kruunulle. (Koivisto 1962, ss. 92 ja 96).

Kartta-aineisto koostuu kartasta, joka kuvaa isojakoa edeltänyttä tilannetta, jossa pelloille on merkitty sarkajako. Suurimmalle osalle taloista on kartassa osoitettu maata entisen ryhmäkylän yhteyteen sekä erilliselle, mahdollisimman yhtenäiselle viljelypalstalle kirjaintunnuksin. Ratkaisu mahdollisti tiiviin kylärakenteen säilymisen Mannilassa. Isojaon aikana Mannilan kylän taloista halottiin Sankkila (Koivisto 1962, s. 35).

Isojakokarttaan on merkitty Mannilanlahden pohjoisrannalle rantaviivalle viisi talousrakennusta nykyisen kalasataman kohdalle. Rakennukset ovat oletettavasti kylän talojen venevajoja tai ranta-aittoja. Isojakokartassa Mannilanlahden pohjoispuolinen niemi on merkitty kuuluvaksi talolle B, eikä satamaa ole osoitettu erikseen esimerkiksi kylän yhteismaana. Tie kylän keskustasta johtaa Mannilanlahden pohjukkaan.

Kuva 8. Yhdistelmäkuva vuoden 1795 Mannilan isojakokartan A13:7/1-14 digitoiduista karttalehdistä (tiedostot 2-4). Kartalla on esitetty Mannilan kylän maankäyttö ja jaettu maanomistus. Mannilan osayleiskaavan tarkastelualue osoitettu suurpiirteisesti punaisella rajauksella kuvan päälle. Kuvalähde: Astia

Isojaon jälkeen taloluvussa ei tapahtunut suuria muutoksia. Maanjakotoimitukset olivat kalliita. Talojen sijaan perustettiin torppia. Honkilahdella vuonna 1805 oli 29 torppaa, mutta vuoteen 1845 mennessä niitä oli jo 80. Tämänkin jälkeen torppien määrä kasvoi 1900-luvulle asti. (Koivisto 1962, ss. 40-41).

Torppien perustaminen ennen isojakoa oli hankalaa, koska metsät, jonne uusia viljelyksiä olisi voinut perustaa, oli kylien yhteisomistuksessa. Yhteismaita saatettiin asuttaa, mutta sopimukset olivat epämääräisiä ja niiden olemassa olo saatettiin kieltää. Mannilassa mm. vuonna 1762 itsellinen Heikki Heikinpoika oli rakentanut torpan kylän maille ilman lupaa. Kun hänen maitaan tutkittiin, selvisi että Hunnun talosta oli luovutettu talon rengille vähän niittyraiviota, jota ranki oli kaskeamalla laajentanut kylän yhteislaitumelle. Pitäjän räätäli puolestaan teki vuonna 1766 usean Mannilan talollisen kanssa sopimuksen torpasta. (Koivisto 1962, ss. 42-43).

1840-luvulla alettiin laatia kattavaa pitäjänkartastoa. Kartasto valmistui lääneittäin vuosina 1840-1865. Kartoituksen pohjana käytettiin aiempien maanmittausten yhteydessä laadittua kartta-aineistoa. Puutteellisen aineiston takia tehtiin jonkin verran täydennysmittauksia, joiden tulokset liitettiin karttalehdille mittausten valmistuessa. Vuodesta 1889 lähtien pitäjänkarttoille ryhdyttiin merkitsemään niiden valmistumisen jälkeen tapahtuneita hallinnollisten ja kirkollisten rajojen muutoksia ja usein karttalehtiä on muutenkin päivitetty. Pitäjänkarttojen täydennys-, tarkennus- ja toimitustyö jatkui aina 1940-luvulle asti.

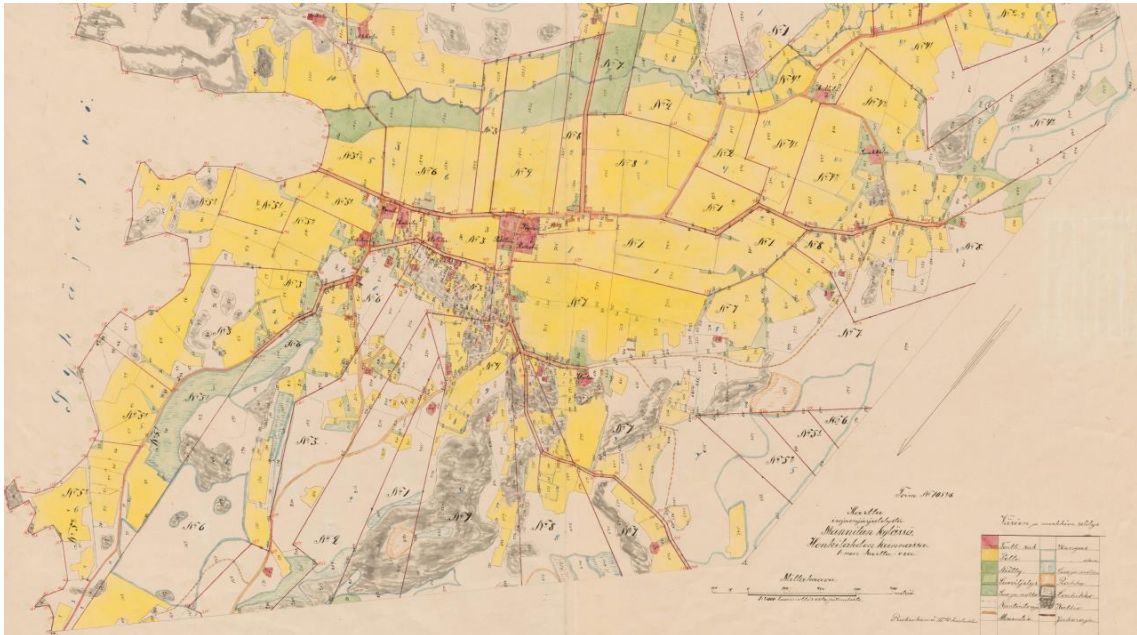

Kuva 9 Heinosen torppa eli Mannilan museo on 1800-luvun puolestavälistä.

Mannilassa pitäjänkartta (1846) pohjautuu pitkälti isojakokarttoihin. Kylän taloista Ilola, Rekola, Prykäri, Rättäri ja Heikkilä ovat kartan mukaan edelleen tiiviinä ryhmänä nykyisen Mannilanraitin molemmiin puolin. Toisen taloryppään muodostavat Uotila, Huntu ja Paavola hieman koillisempana nykyisen Kalarannan, Mäkikylänkujan ja Akkolanmäentien risteykseen. Lisäksi Akkola on esitetty muista taloista erillään Luhtaojan itäpuolella, ja Anttila on siirtynyt etelämmäksi Honkilahdelle päin. Mannilassa on jaettu maita yhdentoista tilan kesken (A-L). Isojakokarttaan nähden kylän pelto- ja niittyala on hieman laajentunut. Pitäjänkarttaan ei ole merkitty mahdollisia torppia eikä mäkitupia. Niitä ei myöskään ole merkitty Kalmbergin kartastoon vuodelta 1855. Kylän satamaa ei ole merkitty karttaan, eikä Mannilanlahdelle ole merkitty venevajoja. Lahden pohjukkaan johtaa tie kuten isojakokartassakin.

Kuva 10. Ote pitäjänkartasta vuodelta 1846 Mannilan kylän ympäristöstä. Kuvälähde: "Uusi" pitäjänkartta Eura 1846 osa (Honkilahti) (+).jpg (7351×8702) (timomeriluoto.kapsi.fi)

Kuva 11 Ote vuoden 1903 isojakojärjestelykartasta Mannilasta. Huom! Pohjoinen on kartan vasemmassa alakulmassa. Kuvälähde: Kuvien tarkastelu - Kansallisarkisto | Asiointipalvelu Astia (narc.fi)

Kuva 12 Huntun nykyinen päärakennus on vuodelta 1883. Kuvassa pystylautojen peiterimoitus puuttuu julkisivuremontin jäljiltä.

Kuva 13 Huntun vilja-aitta on 1890-luvulta vuoden 1996 inventoinnin mukaan.

1800- ja 1900-lukujen taitteesta olevat venäläiset topografiakartat (senaatin kartasto) kuvaavat maankäyttöä ja talojen sijaintia jo huomattavasti tarkemmin kuin varhaisemmat pitäjänkartat. Karttoihin on merkitty talot ja torpat sekä myös talousrakennuksia, tiestö, pellot ja niityt, metsät ja suot, vesistöt ja korkeuskäyrät. Tilojen rajoja ei ole merkitty.

Vuodelta 1902 olevasta topografisesta kartasta hahmottuu jo kylän nykyinen rakenne hyvin. Nykyiset Mannilanraitti, Akkolanmäentien ja Mäkikylänkuja hahmottuvat kartalta sekä niiden varsille sijoittuva asutus. Mannilassa karttaan ei ole erotettu taloja, torppia ja mäkitupia toisistaan muuten kuin merkitsemällä kylän eteläpuolelle yksi ja pohjoispuolelle kaksi asumusta T-kirjaimella torpaksi. Sen sijaan asuin- ja talousrakennukset on eroteltu toisistaan värein. Rakennusten koko ja muoto myös näyttää vastaavan todellisuutta. Akkolanmäentien varrelle on merkitty kirjaimella K todennäköisesti koulu. Lisäksi kylän keskellä oleville kallioille sekä kylän peltoaukean keskelle on merkitty tuulimylly. Mannilanlahden pohjukkaan johtaa polku, mutta rannalle merkitty vain yksi talousrakennus.

Vuodelta 1903 olevaan isojaon järjestelykarttaan on nimetty talot ja merkitty torpat kirjaimella T. Myös mäkituvat on osoitettu kartassa, samoin kaikki talousrakennukset on piirretty karttaan. Kylän tiivis rakenne hahmottuu hyvin kartasta. Tähänkään karttaan ei ole merkitty kylän satamaa, ainoastaan Mannilanlahden pohjukkaan johtava tie.

Kuva 14 Ote vuodelta 1902 olevasta venäläisestä topografisesta kartasta Mannilan ympäristöstä.
Kuvälähde: Vanhat kartat - Suomi

Huntun talosta 1790 luvulla isojaossa erotettu Rantasalmen pää-rakennus 1900 luvun alkuvuosina. Kuvassa silloinen isäntä Antton ja hänen vaimonsa Ida, sekä heidän lapsiansa ja palvelusväkeä.

Kuva 15 Huntun talosta erotettu Rantasalmen päärakennus kuvattuna 1900-luvun alkuvuosina. Erotus tapahtui Mannilan kyläkirjan mukaan 1790-luvulla, mutta vuonna 1996 valmistuneen Mannilan kulttuuriympäristöinventoinnin mukaan Rantasalmi erotettiin vuonna 1805. Suuri hirsirakennus on ollut pystypeiterimavuorattu ja ikkunat ovat olleet T-ikkunoita kuvan ottamisen aikaan. Rakennus on purettu. Pihapiirissä on nykyisin vuonna 1923 valmistunut vanha päärakennus sekä uudempi asuinrakennus arviolta 1960-80-luvulta. Kuvalähde: Mannila – muu synnyinseutun –kirja.

Mannilan kylän keskustassa on säilynyt kaksi 1800-luvun alkupuolen hirsirunkoista torppaa. Rakennukset ovat olleet Mannilan museon käytössä, ja uudempi niistä toimii edelleen museona. Heinonen, nykyinen museo (Kuva 19), on peräisin todennäköisesti 1800-luvun puolivälistä. Alkuperäinen museo, Viljanen (Kuva 16), on Heinosta vanhempi. Museotoiminta siirrettiin Viljasen torpasta uudempaan rakennukseen Viljasen torpan ajauduttua heikkoon kuntoon. Uudempaan museo on tehty korjauksia, ja esimerkiksi sen savupiiput on uusittu tai purettu.

1800-luvun alussa rakennettu Viljanen on alun perin ollut Heikkilän tilan torppa. Torpparina tilalla viimeiseksi oli Viktor Matinpoika Granlund eli "Viljanen", joka kuoli vuonna 1945 (Ritvo, 2005). Viimeiset vuokralaiset asuivat rakennuksessa 1970-luvulla.

Uudempi museo, Heinonen taas liittyy Mannilan kantatilan Huntun torppaan nimeltä Nummelin. Heinosen torpan rakennus oli Frans Isak Nummelinin vaimon kotitila. Nummelin otti sukunimekseen tilan nimen ja siten Heinosen nimi jäi elämään. (Ritvo, 2005).

Kuva 16 Viljasen torppa, Mannilan vanhempi museo. Torppa on rakennettu todennäköisesti 1800-luvun alkupuolella.

Kuva 17 Viljasen vanhan museon uuni. Kuvalähde: Mannilan kylätoimintayhdistys ry.

Kuva Mannila museost ja sen alkkuulaittajast Hilda Anttilast.

Kuva 18 Kuva Viljasen torpan sisätiloista. Kuvalähde: Mannila – muu synnyinseutun -kirja.

Kuva 19 Mannilan museo, eli vanha Heinosen torppa vuonna 2024. Heinosen torppa on rakennettu 1800-luvun puolen välin paikkeilla.

Kuva 20 Kotiseutumuseo. Kuvaaja: Kusnetsoff Tapani, 1994. Satakunnan Kansan kuva-arkisto / Finna.

Kuva 21 Heinosen museon sisätiloja. Kuvalähde: Mannilan kylätoimintayhdistys ry

Kuva 22 Ilolan kunnostettu tuulimylly kuvattuna vuonna 1966 (ei selvitysalueella). Tuulimylly on merkitty mm. vuoden 1902 venäläiseen topografiseen karttaan Ilolan talon pohjoispuoliselle mäelle. Ilolan talo sijaitsee selvitysalueen länsipuolella. Kuvalähde: Tuulimylly | Satakunnan Kansan kuva-arkisto | Finna

17.9.2024

KM

1800-luvulla metsätalouden merkitys kasvoi. Eurassa metsien käyttöä ohjasi edelleen Kauttuan ruukin tarpeet. Raudan jalostukseen tarvittiin hiiltä, ja ruukin lähialueen metsät oli varattu hiilestämisen tarpeisiin. 1800-luvun loppupuoliskolla elinkeinotoiminta vapautui Suomessa, mikä johti Eurassakin lukuisten pienten sahojen perustamiseen ja metsäteollisuuden kehittymiseen seudulla. Ahlströmin sahoille ostettiin puuta myös Honkilahdelta 1880-luvulta alkaen.

Myös kalastus Pyhäjärvellä jatkui Mannilassa 1800-luvulla. Pyhäjärven käyttöön kohdistui kuitenkin ristiriitaisia tavoitteita kalastajien, viljelijöiden ja Kauttuan ruukin tahoilta. Pyhäjärvestä laskevan Eurajoen tulvat haittasivat viljelyä joen varsilla ja alueen viljelijät halusivat jokea perattavan tulvien ehkäisemiseksi. Pyhäjärven pintaa laskemalla ajateltiin myös sen rannoille saatavan lisää viljelysmaata. Toisaalta Kauttuan ruukki oli huolissaan vesivoiman saatavuudesta ja vastusti sen takia Pyhäjärven pinnan laskua ja joen ruoppaamista. Myös kalastajat olivat huolissaan pinnan laskun vaikutuksista kalasaaliisiin. 1820-luvulta alkaneen riitelyn ja oikeudenkäyntien jälkeen hovioikeus määräsi vuonna 1851 perkaamaan Kauttuan koskesta kivet, jotta Pyhäjärven veden pinta laskisi. Perkuu tehtiin vuosina 1852-1853 ja Pyhäjärven pinta aleni enemmän kuin oli määrätty, eli noin 1,8 metriä. Järven pinnan alenemisen myötä kalansaaliit laskivat, mutta nuotan veto jatkui Mannilassa. Kalat saatiin keväisin Mannilan edustalla olevista kallioisten rantojen läheisistä syvänteistä. (Kuusisto 1975, s. 8 ja Koivisto 1962, ss. 116-123, 146-149 ja 325-326).

Elinkeinojen vapautuessa myös kaupankäynti vapautui ja kaupunkien ulkopuolellakin oli mahdollista alkaa harjoittaa kaupankäyntiä. Ensimmäiset kauppapuodit perustettiin Honkilahdelle 1880-luvulla. Kauppoja varten ei vielä tällöin rakennettu omia myymälärakennuksia, vaan puoti toimi yleensä asuinrakennuksen yhdessä huoneessa.

1800-luvun loppupuoliskolla uudistettiin myös paikallishallintoa maaseudulla. Vuoden 1865 kunnallisasetuksessa maaseudun kirkkopitäjien vastuulla olleet maalliset asiat siirrettiin kuntien tehtäväksi ja hengelliset asiat seurakunnan. Kunnille siirtyviä tehtäviä olivat mm. kansakoulut, terveydenhuolto ja köyhäinhoito. Honkilahdella kunnallishallitus perustettiin vuonna 1869. Mannila oli osa Honkilahtea. Vuonna 1904 Honkilahti erosi Eurasta omaksi kunnakseen. Mannilaan ensimmäinen lupa kaupantekoon myönnettiin vuonna 1886 Fredrik Sankkilalle (Ritvo 2005, s. 79). Seuraavina vuosina kylälle myönnettiin kaksi muutakin lupaa kaupantekoon.

Honkilahden seurakunta itsenäistyi Euran seurakunnasta puolestaan vasta vuonna 1905.

Opetus Honkilahdella saatiin kiertokouluna käyntiin vuonna 1876, vaikka kiertokoulun järjestämistä oli pohdittu jo 1850-luvulta alkaen. Euraan saatiin varsinainen kansakoulu 1880-luvulla, mutta Honkilahdelle koulu saatiin vasta vuonna 1897. Se toimi kirkonkylällä alkuun eri taloissa, kunnes ensimmäinen koulurakennus saatiin rakennettua. (Koivisto 1962, s. 400).

2.3 Mannila 1900-luvulla

1900-luvulla Pyhäjärvellä aloitettiin talvinuotan veto. Tarkoitukseen hankittiin merellä käytetty ns. Vanha nuotta. Vanhan nuotan osakkaita olivat monet Mannilalaiset: Uotila, Akkola, Jalonen, Vahlroos, Kantanen ja Vind. Vanhan nuotan lisäksi Pyhäjärvellä toimi useita muitakin nuottakuntia. Pyhäjärveen istutettiin mm. siikaa ja muikkua. Suurimmat saaliit nuotilla olivat norssia. 1930-luvun lopulla Mannilan ja muiden kylien asukkaista ainakin 40 henkilöä sai talvisin elantonsa kalastuksesta. Kalaa myytiin Helsinkiin. (Koivisto 1962, ss. 325-326 ja 525).

1900-luvun alussa Pyhäjärven vesijättömaat jaettiin. Järven pinta oli laskenut 1800-luvun puolivälin ruoppauksissa 1,8 metriä jonka takia etenkin alavilla rannoilla rantaviiva siirtyi huomattavasti. Kartassa vesijättömaidenjaosta vuodelta 1913 hahmottuu hyvin rantaviivan siirtyminen etenkin matalissa hiekkaisissa lahdissa. Myös Mannilanlahden rannoilla vesijättöä jaettiin osaksi useaa kiinteistöä. Kalasatama on osoitettu yhteismaana, jonne johtaa lahdenpohjukasta rannan kautta tie.

Kuva 23 (vasemmalla) Kylän talojen venevajat on merkitty karttaan Mannilan lahden rannalle.

Kuva 24 (oikealla) Ote vuoden 1913 vesijättömaidenjakokartasta Mannilanlahdelta. Kalasataman kohdalla vesijättö on merkitty yhteismaaksi. Venevajat on todennäköisesti siirretty tai rakennettu uudelleen vesirajaan jo 1800-luvulla kun Pyhäjärven pinta laski Eurajoen ruoppauksen takia 1,8 metriä.

Kuva 25 Kuvasarja Kalasataman kehityksestä Mannilanlahdella 1900-luvun mittaan. Vasemmalla ylhäällä ote ilmakuvasa vuodelta 1948, oikealla ylhäällä vuodelta 1963, vasemmalla alhaalla vuodelta 2000 ja oikealla alhaalla vuodelta 2022. Satamaan johtavaa tietä on hieman siirretty lahden pohjukassa etäämmäs rantaviivasta. Venevajojen paikat ovat hieman eläneet. Kalankäsittelylaitos on valmistunut vuonna 1988 (RHR). 2000-luvulla rantaviivaa on pengerretty. 1940-luvun ilmakuvasa sataman koillispuolella näkyy ilmeisesti kuljetusta odottavien halkojen pitkiä pinoja.

Kuva 26 Mannilan kalasatama vuoden 2024 toukokuussa.

Vuodesta 1898 alkaen kunnan oli perustettava uusi koulu, jos koulupiirissä oli vähintään 30 lasta tulossa kouluun. Honkilahden kuntakokous hyväksyi 1898 Löyttylän omaksi koulupiirikseen ja vuonna 1901 Mannila erotettiin omaksi koulupiirikseen. Jo tätä ennen Honkilahden kuntakokous oli päättänyt vuonna 1900 kansakoulun perustamisesta Mannilaan. Löyttylän koulu sijoitettiin Löyttylän pohjoispuolelle Koskenkylälle. Mannilan koulu puolestaan aloitti toimintansa Ilolan talosta vuokratuissa huoneissa. (Koivisto 1962, ss. 400-406). Vuonna 1903 kunta osti Paavolan tilan koulukäyttöön. Alakoulu toimi nykyisin Kylätupana tunnetussa rakennuksessa ja yläkoulu sen pohjoispuolella Paavolassa. Alakoulun rakennus on 1910-luvulta ja yläkoulun rakennus vuodelta 1939. (Euran Mannilan rakennuskulttuurin ja kulttuurimaiseman inventointi, 1996.)

Paavola. Myyty 1901 koulutilaksi Mannilaan.

Kuva 27 Paavolan tila Mannilan keskustasta myytiin vuonna 1901 koulutilaksi kylälle. Paavolan tilalta purettiin vanha Paavolan asuinrakennus, ja tilalle rakennettiin nykyinen Kuusilinnan asuinrakennus. Rakennus toimi yläkouluna Mannilassa vuosina 1939-1999, ja on nykyään asuinrakennuksena. Ajoittamaton valokuva, todennäköisesti 1940-luvulta. Kuvalähde: Mannila - muu synnyinseutun -kirja. Vanhojen karttojen perusteella Paavolan vanha päärakennus sijaitsi etelämpänä Akkolanmäentien varrella, kun taas vuoden 1939 koulurakennus rakennettiin samalle tontille lähemmäs pohjoisen puolista Mälikyläntietä.

Kuva 28 Kuusilinna, eli Paavolan tilalle rakennettu entinen yläkoulu vuodelta 1939. Rakennus on nykyään asuinkäytössä.

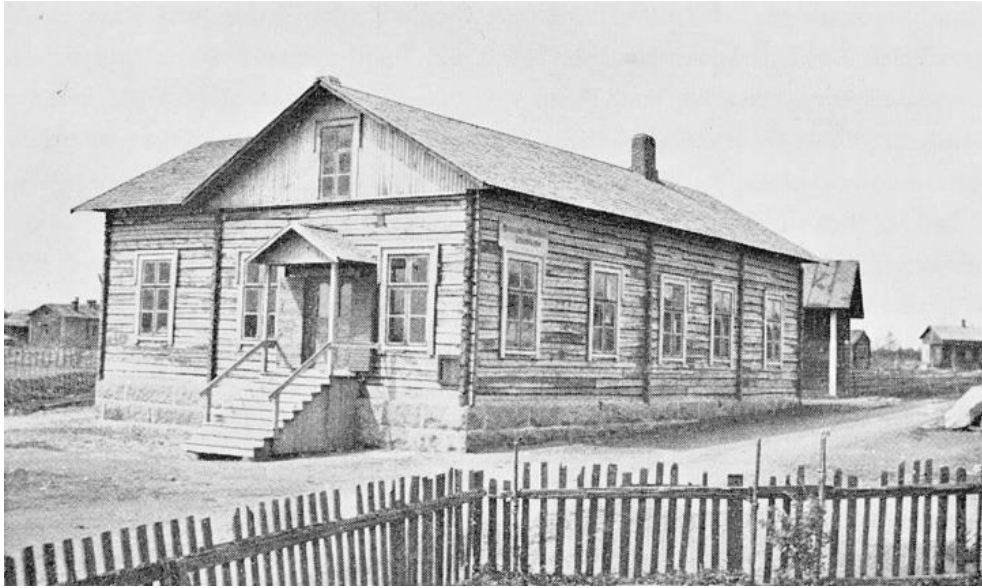

Kuva 29 Mannilan yläkoulun viimeiset oppilaat, kuva vuodelta 1999. Taustalla Kuusilinna alkuperäisessä vaaleassa ulkoasussaan. Rakennuksessa oli alun perin tiilikate. Kuvalähde: Mannila – muu synnyinseutun -kirja.

Kuva 30 Mannilan kylätupa, 1910-luku. Rakennuksessa toimi ennen alakoulu.

1900-luvun alussa monet uudet ilmiöt alkoivat näkyä myös maaseudun rakennuskannassa. Vilkas seuratoiminta näkyi maalaiskylissä, kun kylille rakennettiin eri seurojen tarpeisiin seurantaloja. Myös osuustoiminnan alkaminen näkyi kylillä esimerkiksi osuuskauppoina ja osuusmeijereinä. Osuuskauppa aloitti toimintansa Mannilassa pian vuoden 1905 suurlakon jälkeen (Koivisto 1962, ss. 356 ja 494). Myös Mannilan työväenyhdistys perustettiin suurlakon jälkeen vuonna 1906, ja työväenyhdistyksen työväentalo valmistui vuonna 1907 (Euran Mannilan rakennuskulttuurin ja kulttuurimaiseman inventointi, 1996).

Kuva 31 Mannilan osuuskauppa 1900-luvun alussa. Pitkänurkkainen hirsirakennus on ollut kuvan ottamisen aikaan vielä vuoraamaton ja sisäänkäynti kauppaan on ollut lounaissiiven päädyssä. Ikkunat vaikuttavat rakenteeltaan kuusiruutuisilta risti-ikkunoilta. Ikkunoiden pielet ovat koristeelliset. Kuvalähde: Koivisto 1962, s. 357, kuvan luovuttaja Hilda Anttila.

Kuva 32 Entisen osuuskaupan rakennus nykyasussaan. Rakennus on vaakavuorattu ja ainakin päädyn ikkunat on uusittu 9-ruutuisiksi ikkunoiksi. Vuoden 1996 inventoinnin mukaan rakennus on siirretty paikalle 1910-luvulla. Päädyn sisäänkäynti on laitettu umpeen. Rakennus- ja huoneistorekisterissä rakennuksen käyttötarkoitus on edelleen liikerakennus, mutta osuuskaupan toiminta rakennuksessa loppui 1970-luvun lopulla, ja kiinteistö on ollut sittemmin asuinrakennuksena.

Mannilan työväentalo. Kuvas vasemmal miähist Frans Aalto, Frans Lehto ja äärimmäisen oikkial Frans Laiho. Etualal Lehto lapsii joukos Iiti Ritvo. Kuva 1920 luvult.

Kuva 33 1900-luvun alussa rakennetussa työväentalossa oli alun perin T-ikkunat, ja alakerran hirsiseinä oli vuoraamaton.

Kuva 34 Työväentalo vuonna 2024.

Kuva 35 Mannilan työväenyhdistyksen talo on rakennettu 1900-luvun alussa.

Väestön kasvaessa tiloja edelleen lohkottiin, mutta maattoman väestön osuus kasvoi. Isojako täydennyksineen saatiin Mannilassa päätökseen vasta vuonna 1903.

Suomi itsenäistyi vuonna 1917 ja vuonna 1918 käytiin sisällissota. Sisällissotaan vaikutti osaltaan I maailmansodan myötä kiristynyt taloudellinen tilanne, toisaalta työläisten ja torpparien asema. Eurassa ja Kiukaisissa kunnallishallinto otettiin työväestön hallintoon helmikuussa 1918, Honkilahdella vasta maaliskuun lopulla. Huhtikuussa valkoiset valtasivat seudun. Yhteiskunnan eheyttämiseksi jo vuonna 1918 annettiin laki vuokra-alueiden lunastamisesta eli ns. ”torpparilaki”, joka mahdollisti torpparien ja mäkitupalaisten lunastaa vuokra-alueensa. Vuonna 1919 laki laajennettiin koskemaan lampuoteja, vuonna 1921 pappiloiden torppareita ja vuonna 1922 kruununtilojen torppareita.

Satakunnan ollessa torppien ydinaluetta uusien lakien myötä syntyi runsaasti uusia itsenäisiä tiloja heti lakien tultua voimaan. Honkilahdella vuoteen 1925 mennessä itsenäistyi vuoden 1918 lain perusteella 61 torppaa ja 98 mäkitupaa. Vuosien 1921 ja 1922 lakien perusteella torppia itsenäistyi kolme ja mäkitupia yksi. (Koivisto 1962, s. 516).

Kaiken kaikkiaan rakennustoiminta oli Honkilahdella vilkasta 1910-1920-luvuilla. Osaltaan tähän vaikutti isojaon täydennyksen valmistuminen vuosisadan vaihteessa, jonka myötä uusia tiloja myös lohkottiin ennen torpparilakeja ja toisaalta torpparilakien jälkeen itsenäistyneet tilat usein uudistivat rakennuskantaansa.

Kuva 36 Rantasalmen asuinrakennus (tilan vanha päärakennus on jo purettu) on vuodelta 1923. Tyhjillään oleva rakennus on heikossa kunnossa.

Vuoden 1925 taloudellisen kartan mukaan asutus keskittyy yhä Mannilan nykyiseen keskusta, mutta maatiloja on merkitty myös kylän peltoaukean reunoille ja Honkilahdelle johtavan maantien varrelle. Peltoalueet ovat myös lisääntyneet. Kartan perusteella Mannilassa lähiympäristöineen on ollut noin 20 taloa ja yli 30 pienempää tilaa tai asumusta. Ne keskittyvät voimakkaasti Mannilan nykyisen keskustan alueelle. Karttaan on merkitty uusia Honkilahdelle johtavasta maantiestä risteäviä kyläteitä.

Toiseen maailmansotaan asti rakentaminen hankealueella noudatti pitkälti perinteitä. Pienempiä asuinrakennuksia laajennettiin isommiksi ja asuinrakennukset saivat ulkokuorauksen. Hirsi oli pääasiallinen rakennusmateriaali. Huonejärjestelyiltään keskusmuurin ympärille ryhmittynä puolitoistakerroksinen, hahmoltaan noppamainen rakennustyyppi yleistyi myös selvitysalueella jo 1930-luvulla. Talousrakennuksissa, kuten navetoissa, saatettiin käyttää myös sementtitiiliä. Tyypillistä oli myös, että rakennustarpeeksi ostettiin jostain muualta vanhemman hirsirakennuksen runko, joka sitten siirrettiin uudelle paikalle.

Kuva 37 Oksalan vanhempi asuinrakennus. Oksalan tilan vanhin päärakennus 1870-luvulta on purettu, mutta kuvassa oleva Mäkikylänkujan varrella sijaitseva ns. pakaririvi on säilynyt. Rakennuksen runko on pystytetty 1938 vuoden 1996 inventoinnin mukaan. Jugendvaikutteiset ikkunat ovat alkuperäiset. Rakennuksen huoneet on ryhmitelty keskusmuurin ympärille.

Kuva 38 Uotilan päärakennus on myös 1930-luvulta. Rakennuksen huoneet on ryhmitelty keskusmuurin ympärille.

Kuva 39 Ote Suomen taloudellisesta kartasta vuodelta 1925 Mannilan ympäristöstä. Kuvalähde: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2015-00007774>

Rättäri. Kuvassa vasemmalla on Prykärin rakennuksia ja yläpuolella näkyy Rekolan päärekennus. Prykärin vieressä oikealla päädyt päin tietä ovat Rättärin rakennuksia, mitkä ovat purettu 1930 luvulla.

Kuva 40 Rättärin kantatilan rakennuksia. Kuvalähde: Mannila – muu synnyinseutun -kirja.

Rekola. Kuvassa oleva kivinavetta on säilynyt, muut ovat purettu uusien tieltä.

Kuva 41 Rekolan tilan vanhoja rakennuksia. Kuvan oikeassa laidassa olevan rakennuksen takaa näkyvä kivinavetta on edelleen pystyssä Rekolan pihapiirissä. Kuvalähde: Mannila – muu synnyinseutun -kirja.

Kuva 42 Rekolan tilan nykyinen päärakennus on rakennettu 1960-luvulla. Kuvan vasemmassa laidassa näkyy Rekolan tilan vanha kavinavetta, todennäköisesti 1900-luvun alusta. Vuoden 2024 inventoinnin maastokäynnin aikaan navetan vesikatetta oltiin kunnostamassa.

Huntu 1940 luvulla.

Kuva 43 Kolmitaitteinen kuisti rakennuksen sisänurkasta on purettu todennäköisesti 1960-luvulla, samaan aikaan lounaaseen ulkonevan poikkipäädyn kanssa. Kuvalähde: Mannila – muu synnyinseutun -kirja.

Kuva 44 Huntun päärakennuksen poikkipääty. Ylemmän kuvan poikkipääty on purettu 1960-luvulla, ja rakennettu uudelleen 1990. Poikkipäätyä on laajennettu 2000-luvulla.

Kuva 45 Huntun päärakennus kaakosta. Rakennuksen julkisivusta puuttuu vielä saneeraustyön jäljiltä peiterimoitus.

17.9.2024

KM

Sota-aikanakin Honkilahdella rakennettiin jonkin verran 1940-luvun alussa. Myös kaava-alueella on joitakin sotavuosina valmistuneita asuinrakennuksia. Jälleenrakennuskaudella Honkilahden väkiluku kasvoi jonkin verran, mutta suhteessa vähemmän kuin Eurassa tai Kiukaisilla. Selvitysalueella on jonkin verran jälleenrakennuskauden rakennuskantaa, kun tilojen päärakennuksia on uusittu sodan jälkeen tai uuden asutuksen myötä rakennettuja taloja. Varsinaisia rintamamiestaloalueita selvitysalueella ei ole. Myös kesämökkien rakentaminen Pyhäjärven rannoille alkoi jälleenrakennuskaudella.

1950-luvulla Eurassa laajennettiin Kauttuan tehtaita, mikä alkoi näkyä Honkilahdellakin väestön vähenemisenä. Samaan aikaan maanviljely koneellistui, mikä vähensi työvoiman tarvetta maaseudulla. Selvitysalueelle rakennettiin kuitenkin edelleen 1960-1970-luvuilla jonkun verran asuinrakennuksia ja Pyhäjärven rannoilla vapaa-ajan asutus tiivistyi.

Myös palvelut Mannilassa kehittyivät. Osuuskauppa siirtyi 1960-luvulla uuteen kaupparakennukseen, jossa toimi myös posti. 1980-luvun lopulla alakoulun eteläpuolelle rakennettiin kylän ensimmäinen ja ainut rivitalo. 1990-luvulla Euran seurakunta rakensi Mannilanlahden pohjoispuoliselle niemelle Mannilan kesäkodin kokoontumis- ja leirikäyttöön.

Uusi rakennuskanta poikkesi ulkoasultaan vanhemmasta rakennuskannasta. Rivitalo oli maaseudulla kokonaan uusi rakennustyyppi. Asuinrakentaminen muuttui muutenkin 1960-1970-luvuilla. Uudet asuinrakennukset olivat tyypillisesti vanhempaa rakennuskantaa matalampia ja niiden ulkoasussa on korostettu vaakalinjoja. Elintason nousu puolestaan näkyy erityisesti autotallien rakentamisena.

1900-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa kaava-alueelle on rakennettu lähinnä vapaa-ajan asuntoja Pyhäjärven rannalle. Alkuun 1900-luvun puolivälissä vapaa-ajan asunnot vastasivat pieniä asuintupia, mutta jo 1950- ja 1960-luvuilla rakennettiin vain kesäkäyttöön soveltuvia pieniä rantamökkejä ja -saunoja. Tyypillisesti mökki oli hahmoltaan matala ja rannan puolella on avokuisti, rakennusmateriaalina oli monesti pyöröhirsi. Myös lautarakenteisia mökkejä rakennettiin. 1900-luvun lopulla kesämökkien sijaan alettiin rakentaa kookkaampia vapaa-ajanasuntoja, jotka monesti ovat myös ympärivuotiseen käyttöön sopivia.

Myös maatalouteen liittyvän rakennuskannan koko on kasvanut pitkin 1900-lukua.

1950-luvulla rakennettiin Euran kautta valtatie Huittisista Raumalle ja vähän myöhemmin valtatie Eurasta Hinnerjoen kautta Laitilaan. 1970-luvulla oikaistiin Honkilahden ja Mannilan välinen kylätie.

Kuva 46 Mannilanraitin varrella oleva entinen liikekiinteistö on vuodelta 1959 (RHR).

Kuva 47 Asuinrakennus entisen Rantasalmen tilan kiinteistöllä, 1965 (RHR).

Kuva 48 Rivitaloyhtiö Mannilan keskustasta, 1989 (RHR).

Kuva 49 Mannilan kesäkot on 1996 valmistunut seurakunnan omistama leirikeskus.

Kuva 50 Viimeistään 1940-luvun lopulta oleva, ainakin nykyisin vapaa-ajan asuinkäytössä oleva rakennus Ranniitunlahdella.

Kuva 51 Koruniemessä sijaitseva 1970-luvun kesämökki on rakennusajalleen tyyppinen pyöröhirsinen, avokuistillinen kesämökki.

Kuva 52 Koruniemessä on myös 2000-luvun alussa valmistunut pyöröhirsinen vapaa-ajan asunto. Koko on selvästi kasvanut, vaikka kuvan rakennus ei olekaan suurimmasta päästä 2000-luvun taitteen vapaa-ajan rakennuksia kaava-alueella.

Kuva 53 Broileritilan rakennuskantaa Mannilanraitin varrelta. Mittakaava on huomattavasti suurempi kuin vielä 1900-luvun alun ja puolivälin maatalousrakennuksissa.

3 Johtopäätökset

Selvityksen yhteydessä tarkistus- ja täydennysinventointiin alueen rakennuskanta. Tarkistusinventoinnin yhteydessä 21 kohteen tiedot on päivitetty Pakkiin, joka on Satakunnan museon käyttämä internetselainpohjainen ohjelma inventointitietojen hallintaan ja tallentamiseen. Lisäksi Pakkiin on lisätty kolmen kyläkuvallisesti arvokkaan alueen aluekuvaukset ja lisätty 7 uutta kohdetta. Kohteet on arvioitu vakiintuneella arviointikriteeristöllä ja niiden sekä kyläkuvallisten arvoalueiden huomioimisesta kaavaratkaisussa on annettu suositukset.

A-luokan kohteet suositellaan huomioitavan yleiskaavassa suojeltavina rakennuksina tai rakennusryhminä (sr-1). Rakennuksia ei saa purkaa (maankäyttö- ja rakennuslain 41 § mom. 2). Kohdetta tai sen kulttuurihistoriallisia arvoja omaavaa ympäristöä koskevien toimenpiteiden ja suunnittelun on oltava kokonaisuuden säilymistä turvaavia. Rakennuksissa tai rakennelmissa suoritettavien muutos- ja korjaustöiden tulee olla sellaisia, että rakennuksen tai rakennelman rakennustaiteen, kulttuurihistorian, taajamakuva ja/tai maisemakuva kannalta merkittävä luonne säilyy. Kohteita koskevista suunnitelmista ja toimenpiteistä on pyydettävä museoviranomaisen lausunto.

B-luokan kohteet suositellaan huomioimaan yleiskaavassa arvokkaina rakennuksina tai rakennusryhminä (sr-2). Arvokkaan rakennuskannan säilyminen on suotavaa. Aluetta tai kohdetta koskevan toimenpiteen tai suunnittelun tulee olla kokonaisuuden säilyttämistä turvaavia. Rakennuksissa suoritettavien muutos- tai korjaustöiden tulee olla sellaisia, että rakennusten rakennustaiteellisesti ja/tai taajamakuva kannalta merkittävä luonne säilyy. Mahdollinen uudisrakentaminen on sovitettava huolella kulttuuriympäristön ominaispiirteisiin. Kohdetta tai aluetta koskevista suunnitelmista ja toimenpiteistä on pyydettävä museoviranomaisen lausunto.

Kyläkuvallisesti arvokkaat alueet suositellaan huomioimaan yleiskaavassa. Alueen rakentaminen tulee sopeuttaa maisemallisiin ja kulttuurihistoriallisiin arvoihin. Rakennusten suunnittelussa ja sijoittelussa tulee kiinnittää huomiota lähiympäristön muihin rakennuksiin, erityisesti arvokkaaseen rakennuskantaan. Rakennusten massoitellussa ja julkisivujen suunnittelussa tulee pyrkiä yksinkertaisiin ja sopusuhtaisiin ratkaisuihin. Uudet piharakennukset suositellaan sijoittamaan pihapiireissä alisteisesti päärakennukseen nähden. Pihojen voimakasta pengertämistä tulee välttää ja tontin liittymiseen ympäröivään maastoon ja viereisiin rakennuspaikkoihin tulee kiinnittää huomioita. Rantavyöhykkeellä rakennusten on sijoitukseltaan, kooltaan, muodoltaan, väritykseltään ja materiaaleiltaan sopeuduttava rantamaisemaan.

Maakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt suositellaan huomioimaan yleiskaavassa omalla merkinnällään. Alueen kulttuurihistoriallisesti merkittävä ympäristö

säilytetään. Alueen suunnittelussa, rakentamisessa ja käytössä on edistettävä kulttuuriympäristön ja maiseman arvojen säilymistä. Alueella tapahtuva uudis- ja korjausrakentaminen ja muut suoritettavat toimenpiteet on sopeutettava rakennetun kulttuuriympäristön ominaispiirteisiin, taajamakuvallesiin, kulttuurihistoriallisiin ja/tai maisemallisiin arvoihin. Erityistä huomiota tulee kiinnittää rakennusten sijoitteluun, mittakaavaan, mittasuhteisiin ja materiaalivalintoihin. Aluetta koskevista suunnitelmista ja toimenpiteistä on pyydettävä museoviranomaisen lausunto.

A – luokan suojeltavat kohteet:

- 5 Heinonen (Museo)
- 7 Huntu
- 8 Kalasatama
- 9 Kuusilinna (ent. Paavola), ent. kansakoulu
- 10 Lehtokallio
- 11 Lehtonen
- 12 Mannilan Kylätupa
- 14 Mannilan Pruuttahuone
- 15 Mäki/Työväentalo
- 26 Viljanen
- 27 Virtanen
- 28 Vähäniitty

B - luokan lievemmin suojeltavat kohteet:

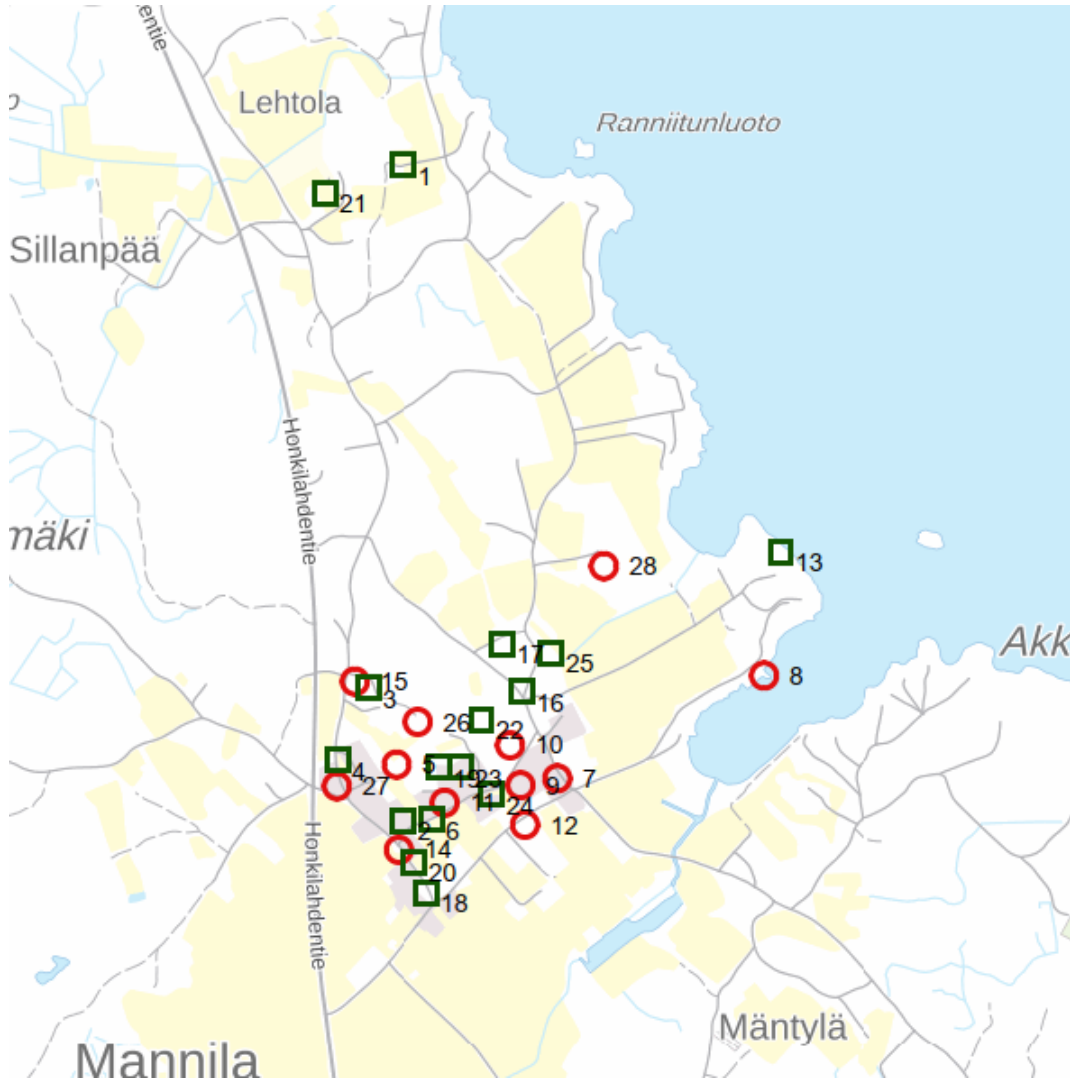
- 1 Aalto
- 2 Akko
- 3 Anttila (osa Alhoa)
- 4 Entinen liikerakennus
- 6 Hellsten
- 13 Mannilan Kesäkot
- 16 Mäkiranta
- 17 Oksala
- 18 Prykäri
- 19 Rantanen
- 20 Rekola
- 21 Revoniemi
- 22 Suominen
- 23 Tuominen
- 24 Uotila
- 25 Verner

Kyläkuvallisesti arvokkaat alueet:

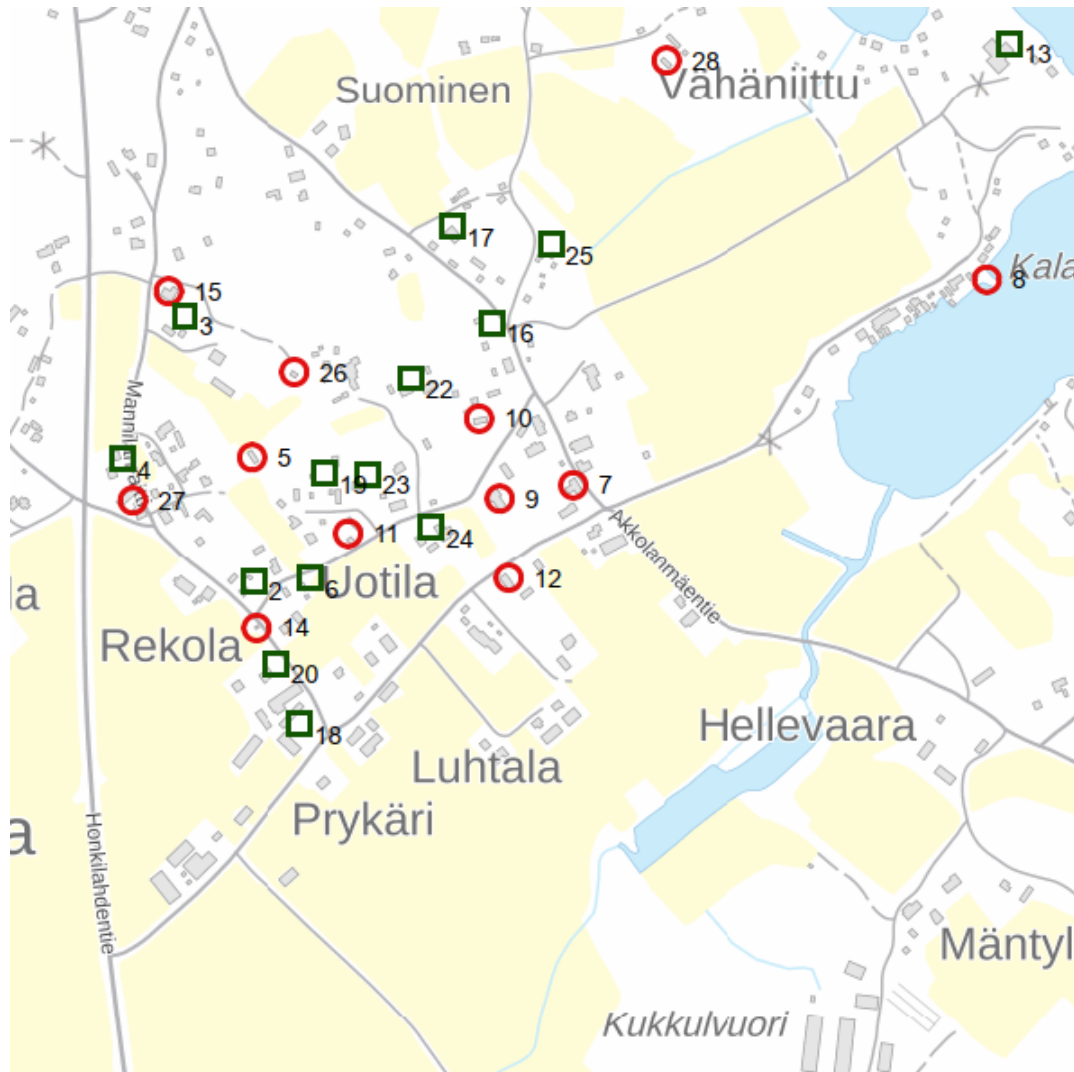
- Mannilan kyläkuvallisesti arvokas alue
- Ranniitunlahti

- Koruniemi

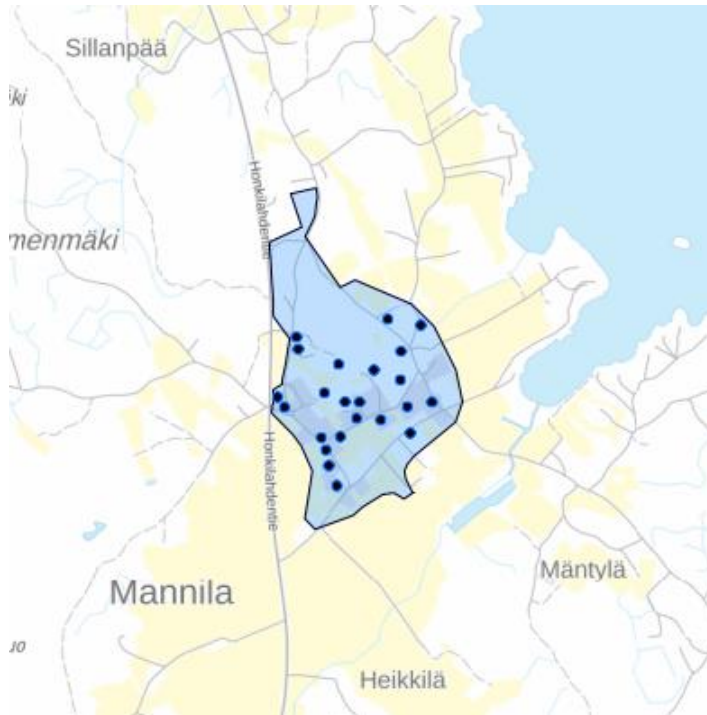
Mannilan kylä ja kulttuurimaisema on arvioitu maakunnallisesti merkittäväksi kohteeksi.

Kuva 54 Kartta kaava-alueelta tarkistus- ja täydennysinventoidusta rakennuskannasta kohdenumeroineen. Punaisin ympyröin A-luokan kohteet ja vihrein neliöin B-luokan kohteet.

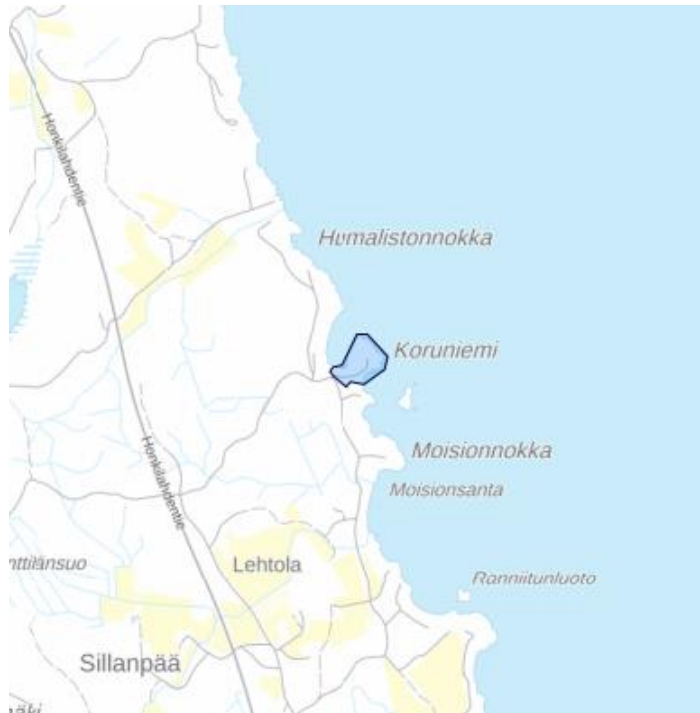
Kuva 55 Kartta kaava-alueelta Mannilan keskustasta tarkistus- ja täydennysinventoidusta rakennuskannasta kohdenumeroineen. Punaisin ympyröin A-luokan kohteet ja vihrein neliöin B-luokan kohteet.

Kuva 56 Kartta Mannilan kyläkuvallisesti arvokkaasta alueesta sekä siihen kuuluvat kohteet.

Kuva 57 Kartta Rannitunlahden kyläkuvallisen arvoalueen rajauksesta.

Kuva 58 Kartta Koruniemen kyläkuvallisen arvoalueen rajauksesta.

4 Lähteet

Kirjallisuus

Olavi Koivisto (1962): Euran, Honkilahden ja Kiukaisten historia II – isovihasta nykypäiviin. Vammala 1962, Vammalan Kirjapaino Oy.

Satakunnan kulttuuriympäristöt eilen, tänään, huomenna. Toim. Niina Uusi-Seppä, Virpi Sitari. Satakunnan museo 2012.

Aaro Ritvo (2005): Mannila - Muu Synnyinseutun. [Eura]: Mannilan kyläyhdistys, 2005.

Aiemmat inventoinnit

Euran Mannilan rakennuskulttuurin ja kulttuurimaiseman inventointi 1996. (HuK Anneli Björkqvist)

Satakunnan rakennusperintö 2005

Kartat

Kansallisarkisto (<https://astia.narc.fi/>)

- Isojakokartat 1795: MHA U Uudistuskartat ja -asiakirjat. A TURUN JA PORIN LÄÄNI. Honkilahti. A13:7/1-14. Mannila; Isojaon kartta ja jakokirja (1795-1795). Kansallisarkisto. Viitattu 28.8.2024. https://astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=2513858134
- Vesijättömaidenjakokartta: MHA U Uudistuskartat ja -asiakirjat. A TURUN JA PORIN LÄÄNI. Honkilahti. A13:7/58-64 Mannila; Vesijättömaidenjako, kartta ja asiakirjat (1913-1913). Tiedosto 1. Kansallisarkisto. Viitattu 28.8.2024. <https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5909876300&aineistoid=2513874559>
- Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto (kokoelma). Ib.* Senaatin kartasto. XV 16 [Säkylä] (--). Tiedosto 1. Kansallisarkisto. Viitattu 28.8.2024. <https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5978790502&aineistoid=2388319716>
- Vuoden 1903 kartta isojakojärjestelyistä. MHA U Uudistuskartat ja -asiakirjat. A TURUN JA PORIN LÄÄNI. Honkilahti. A13:7/15-35. Mannila; N:o 1-10 isojaonjärjestelyn kartta ja asiakirjat (1903-1903). Kansallisarkisto. Söderholm K. Viitattu 28.8.2024. <https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=5901163735&aineistoid=2513858795>

Suomen historiallinen seura

Suomen asutus 1560-luvulla. Kartasto. Suomen historiallinen seura. Käsikirjoja VII. 1973

Digi.kansalliskirjasto.fi:

Suomen taloudellinen kartta 1:100 000. 1928, Karttalehti 4:3, Pori. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2015-00007774>

17.9.2024

KM

Doria.fi

Kalmbergin kartasto. Säkylä, Eura, Köyliö, Honkilahti, Hinnerjoki, Alastaro, Yläne, Huittinen, Vampula, Vehmaa. [Helsinki] :, Voenn. Top. Depo, 1855-1856. Doria.fi
<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209188105>

Jyväskylän yliopiston JYX-julkaisuarkisto:

Ala-Satakunnan lääninkartta, 1650-luku. Hans Hansson. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-200910284280>

timomeriluoto.kapsi.fi:

- Hällströmin kartaston 1798-1799 karttalehti Turun ja Porin lääni
- Uusi pitäjänkartta Eura, 1846 osa (Honkilahti)

<https://vanhatkartat.fi/>

Peruskarttalehti 113309 vuosilta 1962, 1969, 1984 ja 1996

Maanmittauslaitos

- Taustakartta, maastokartta, ortoilmakuva 2024.
- Paikkatietoikkunan historialliset ilmakuvat vuosilta 1948, 1963, 2000 ja 2022.

Valokuvat

Mannila – muu synnyinseutun -kirjan kuvat:

- Mannilan kyläläisten kokoelmat
- Aarne Tammi (Tamminiitty)
- Heikki Rekola
- Martti Anttonen

Finna

- Kuva "Kotiseutumuseo" (SK711:1): Satakunnan Kansan kuva-arkisto | Finna. 28.02.1994 valokuvaaja Kusnetsoff, Tapani
- Kuva "Tuulimylly" (SK714:1): Satakunnan Kansan kuva-arkisto | Finna. 15.11.1966 valokuvaaja Satakunnan Kansa

Vuoden 2024 valokuvat

Minttu Kervinen ja Olli Kortelainen (FCG), ellei toisin mainita.

Rekisterilähteet

Rakennus- ja huoneistorekisteri 7.5.2024